

Spodbujanje turizma kot instrument trajnostnega regionalnega razvoja

*“Take nothing but pictures
Kill nothing but time
Leave nothing but footprints
To show you came by”
(Nothing But, John Kay)*

Povzetek

Turizem je ena pomembnejših gospodarskih panog tako v svetovnem, evropskem kot tudi slovenskem merilu. Ponuja namreč številne razvojne priložnosti, ki se kažejo v razvoju lokalnega in nacionalnega gospodarstva, ob-

enem pa tudi v boljši oskrbni opremljenosti posameznih turističnih območij. Zato je turizem pomembna razvojna strategija v razvoju regij, če le izhaja iz njihovih naravnih danosti ter vrednot prebivalcev, ki na teh

območjih prebivajo. Na ta način lahko turizem zagotovi dostojno preživetje lokalnega prebivalstva in obenem ohranja harmonično ravnotežje med družbo in naravo, ki lahko na dolgi rok edino zagotovi kakovost življenja in bivanja.

Summary

Tourism is one of the most important economic activities on global, European and national level. It offers many opportunities for sustainable development, which could be seen in the development of local and national economy and

in the improvement of supply in individual tourist regions. Tourism represents an important strategy for regional development as long as it considers natural conditions and valuables of the population, inhabiting specific area. In this

manner tourism could assure survival of local population and preserves a harmonic balance between society and nature, which is the only guaranty for the quality of life.

1. Uvod

Koncept endogene regionalne politike, ki se je oblikoval ob koncu osemdesetih let, je razvil številne teorije o razvoju regij, ki - izhajajoč iz determinant gospodarske rasti - temeljijo na ekonomski moči urbanih aglomeracij in z njimi povezano prostorsko bližino, mrežah oziroma medsebojni povezanosti razvojnih akterjev, socialnem in človeškem kapitalu ter tesni navezanosti lokalnega prebivalstva na regijo. Gostota medsebojnih mrež in razmerij, ki je posledica prostorske bližine, pospešuje in krepi medsebojno komunikacijo, ki s hitrim prenosom informacij veča inovativno sposobnost območja. Slednja je opredeljena kot ena bistvenih determinant razvoja, zaradi česar se teži tudi k tesni povezanosti gospodarstva in raziskovalnih ter izobraževalnih institucij.

Ker imajo zgoraj omenjene značilnosti in možnosti le nekatera območja, pri čemer izstopajo predvsem

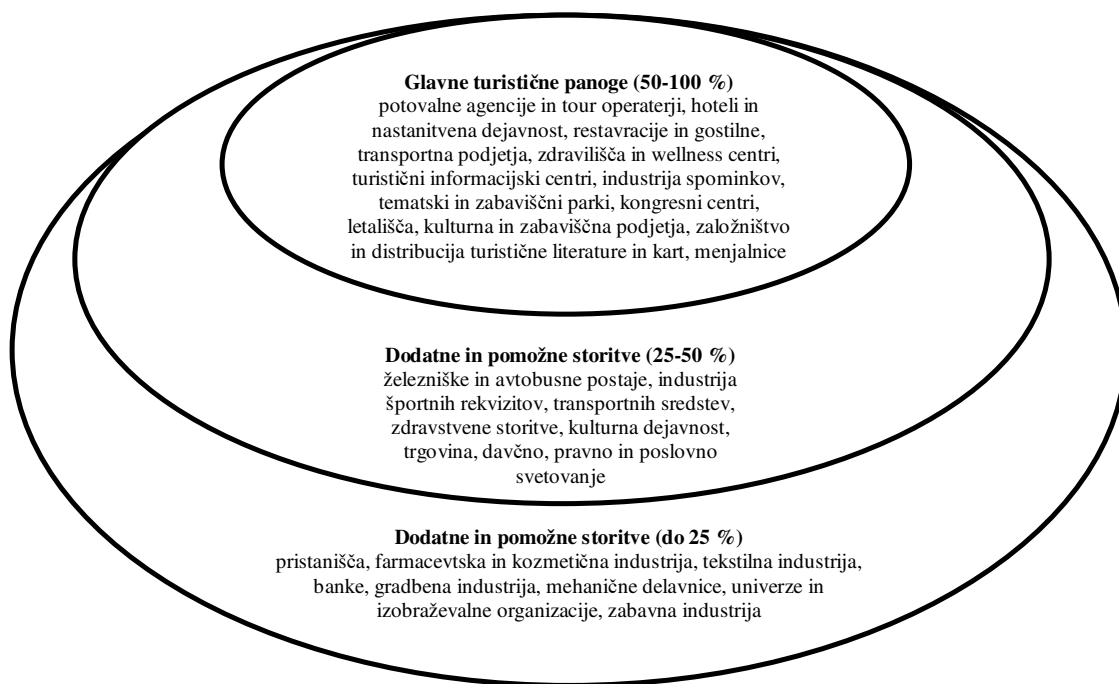
mesta in mestne aglomeracije, so koncepti ustvarjalnih območij, učečih se regij, industrijskih distriktov in kar je še podobnih, le delni odgovor na vse večje potrebe po spodbujanju skladnega regionalnega razvoja.

Naši pomisleki izhajajo iz dejstva, da lahko tako zastavljeni koncepti le krepijo konkurenčnost že sedaj razmeroma dobro stoječih območij in regij, nikakor pa ne ponujajo rešitve manj razvitim podeželskim regijam, strukturno šibkim regijam in regijam z visoko brezposelnostjo. Te namreč ne razpolagajo z izobraženo delovno silo, inovativnost je v propadajočih podjetjih že zdavnaj zaspala, zaostalost in redka poseljenost šibita informacijske tokove.

V tem oziru je treba iskati nove koncepte razvoja, ki bodo upoštevali omenjene razmere, obenem pa omogočiti rezidenčnim prebivalcem dostojen način

* Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU, Ljubljana

Slika 1: Delež skupnega prometa, ustvarjenega s turizmom

Vir: European tourism, 1998.

preživetja. Kot možne alternative se pojavljajo razvoj turizma, ekološko kmetijstvo in številne dejavnosti, ki izvirajo iz prednosti podeželja, ki jih ponujajo naravne razmere. Turizem je torej prav tako ena od možnih prednostnih usmeritev na zaščitenih območjih.

2. Vloga turizma v gospodarstvu

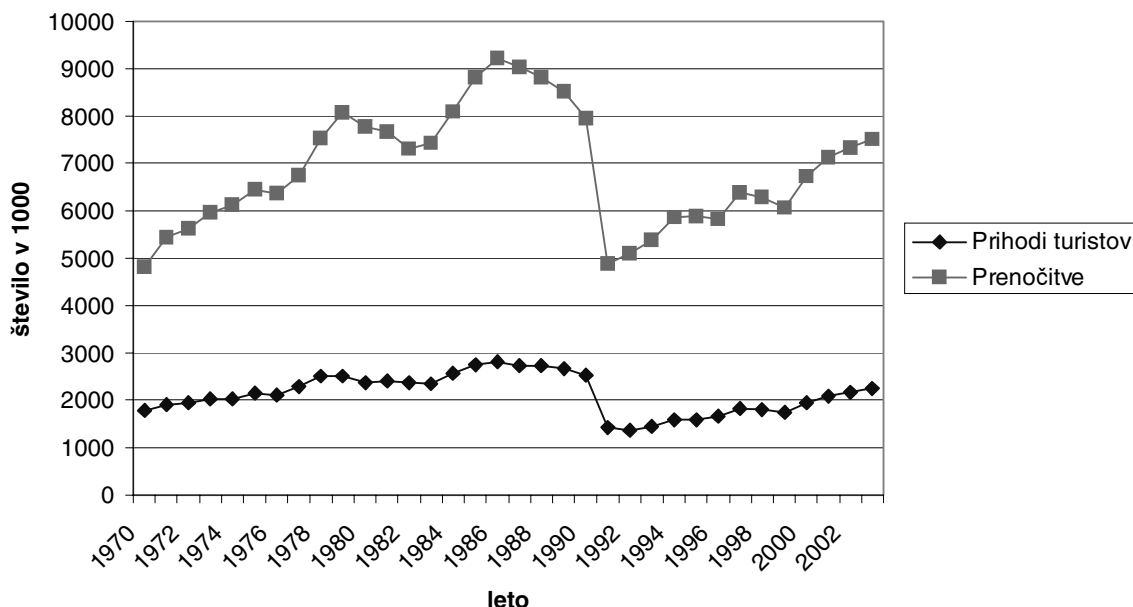
Turizem je v evropskem in svetovnem merilu ena najbolj perspektivnih panog, saj ustvarja 5.5 % BDP, 6 % delovnih mest in kar 30 % zunanje trgovine in storitev v Evropski uniji (European tourism, 1998).¹ Poleg tega sta rast prometa in zaposlenosti v tej panogi višji od povprečnih rasti v celotnem gospodarstvu. Na tej podlagi lahko upravičeno pričakujemo, da se bo vpliv turistične dejavnosti v okviru skupnega prometa in tudi na področju zaposlovanja še povečal. Slednjemu v prid govori dejstvo, da je turizem dejavnost, od katere imajo številne koristi tudi druge vrste industrije in storitev (glej sliko 1). Turistična industrija povezuje številne gospodarske dejavnosti, zato ima enega največjih proizvodnih panožnih multiplikatorjev (na primeru Slovenije se ocenjuje na 1,8) in pomembno pospešuje regionalni razvoj, povečuje ekonomsko vrednost biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot in kulturne dediščine ter omogoča povečanje družbene blaginje

(Strategija ..., 2002). S tega vidika je turizem upravičeno deležen velike pozornosti, ko se išče rešitve za ustvarjanje novih delovnih mest ter razvoj manj razvitih in perifernih regij. V prid razvoju turizma govori tudi dejstvo, da večina turističnih podjetij spada v segment srednjih in malih podjetij, ki se v zadnjem obdobju zaradi svoje prilagodljivosti in možnosti hitrega odziva na spremembe kažejo kot najbolj perspektivna. Kot primer lahko navedemo, da se je leta 1997 s turizmom ukvarjalo 7,4 % srednjih in malih podjetij v EU, od katerih jih je imelo kar 94,2 % manj kot deset zaposlenih. Pri tem je turistična dejavnost predstavljala 6,5 % prometa malih in srednjevelikih podjetij v EU (Facts and figures).

Vendar se moramo zavedati tudi dejstva, da je turizem dejavnost, ki je močno odvisna od gmotnega položaja potencialnih turistov. S tega vidika je razmeroma tesno vezan na uspešnost celotnega gospodarstva in s tem na gospodarsko prosperiranje ali recesijo. Poleg tega je ta dejavnost tesno vezana na odločitve ljudi, na katere vplivajo poleg ekonomskih dejavnikov tudi navade, vrednote, socialni položaj, razpoložljivi prosti čas ...

Velik pomen za privlačnost nekega območja imajo tudi razmere v širši regiji. Slednje je lepo razvidno iz turističnega prometa v Sloveniji na začetku devetdesetih let 20. stoletja, ko je število turistov

¹ Poročilo zajema območje nekdanje petnajsterice.

Slika 2: Prihodi in prenočitve turistov

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2004.

zaradi kriznih razmer na Balkanu močno upadlo (Slika 2).

Vendar pa turizem spremljajo tudi različni problemi:

1. močna koncentracija na obalah ali drugih pomembnih turističnih točkah;
2. sezonskost turizma z visoko sezono, ki traja približno tri mesece in kulminacijo obiska v štirih tednih;
3. ključna aktivnost v številnih regijah, kar povzroča preveliko odvisnost regij od turističnega obiska (Rouam, 1999).

Ti problemi nam hitro pokažejo omejitve, s katerimi se soočamo ob turističnemu razvoju. Močna koncentracija na posameznih območjih nas opozarja, da za turizem niso enako privlačna vsa območja, temveč je interes zanje odvisen od doživetij, ki jih omogoča pokrajina, od ponudbe, s katero območje razpolaga, in prepoznavnosti območja pri potencialnih turistih. Nadalje je ena ključnih determinant turizma njegova sezonskost. V tem pogledu lahko le redka območja upajo na obisk, ki jim bo omogočal donosno poslovanje vse leto. Zato je turizem na številnih območjih lahko le dopolnilna dejavnost, pri čemer je pomembno tudi to, da se turistična sezona ne ujema z viški aktivnosti v primarni dejavnosti, kot je to velikokrat v primeru turizma in kmetijstva.

Turistični razvoj mora temeljiti na zasebni pobudi, vendar pa je potrebna tudi vključenost lokalne skupnosti, saj le ta lahko zagotovi ustrezno

infrastrukturno opremljenost območja, kot tudi primerno angažiranje lokalnega prebivalstva. Prav tako je v pristojnosti lokalnih skupnosti oblikovanje in ustanavljanje zavarovanih območij, obnova kulturnih spomenikov, veliko vlogo pa igrajo tudi pri promociji območja. Na ta način je treba krepiti sodelovanje med privatnim in javnim sektorjem ter s tem zagotavljati celostno ponudbo, ki ne bo tržila zgolj posamezne storitve, temveč območje v celoti.

Kot je razvidno iz slike 2, slovenski turizem še vedno zaostaja za ravno obiska, ki ga je Slovenija beležila sredi osemdesetih let 20. stoletja. V tem pogledu je bil slovenski turizem žrtev kriznih razmer na Balkanu oziroma nepoznavanja območja s strani potencialnih tujih gostov. Vendar pa je turistični obisk v porastu, kar lahko še zlasti občutimo po priključitvi države k Evropski uniji. Slednje je namreč dvignilo ugled in prepoznavnost Slovenije, obenem pa pri sodržavljanih EU vzbudilo zanimanje in pozornost. Vsled tega postaja Slovenija ena bolj priljubljenih destinacij (glej *Outside Favourite*, 2005).

Glede na zapisano predstavlja turizem pomembno poslovno priložnost za gospodarski in regionalni razvoj Slovenije. Kot takega ga pojmuje tudi Strategija slovenskega turizma 2002-2006 (2002), ki načrtuje, da bo turizem v tem desetletju postal ena vodilnih panog slovenskega gospodarstva. Kot ključni cilj si zastavlja povečanje letnega turističnega prometa na 1,6 mlrd EUR (2006), število nočitev pa naj bi naraslo na 9,5 mio. Prav tako naj bi se

povečalo število postelj v hotelski ponudbi za 4000 ležišč. Predviden je tudi nadaljnji razvoj turističnih kmetij s prenočitvenimi zmogljivostmi in povečanje števila prenočitvenih kapacitet v drugih oblikah namestitev.

Čeprav Slovenija danes ne predstavlja več kot 0,3 % turističnega obiska v Evropi, turistična dejavnost kljub temu prispeva več kot 400 mlrd SIT skupnega prometa ali 9,1% BDP in zaposluje 52.500 oseb. Turistični devizni priliv znaša nekaj manj kot 1,2 mlrd EUR in predstavlja okoli 10 % slovenskega izvoza blaga in storitev (Strategija ..., 2002).

Navedeni podatki kažejo na to, da razvoja turizma ne smemo pustiti v nemar, saj je pomembna gospodarska panoga, obenem pa odpira tudi številne možnosti pri spodbujanju skladnega regionalnega razvoja.

3. Turizem kot dejavnik v trajnostnem razvoju regij

Globalne okoljske spremembe so vzpodbudile razprave o oblikovanju razvojnih strategij, ki bi omogočale dolgoročni obstoj življenja na našem planetu. Odgovor na ta problem je bila strategija trajnostnega razvoja, ki jo je začrtala Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju v Rio de Janeiru leta 1992. Ta v okviru Agende 21 (1992) trajnostni razvoj opredeli kot razvoj, ki je prilagojen potrebam sedanjih generacij in ne ogroža možnosti prihodnjim generacijam, da zadovoljijo svoje potrebe in si izberejo svoj življenjski slog.

Koncept trajnostnega razvoja je bil razmeroma hitro prenešen na regionalno raven, kjer se trajnostni regionalni razvoj pojavlja kot različica endogenega regionalnega razvoja, le da je so poudarjene potencialni okoljski faktorji. Ideja trajnostnega razvoja temelji na spremembi vrednot, in sicer pripisujejo varstvu okolja, pluralnosti življenjskih slogov in kakovosti življenja velik pomen. Gre za razvoj trajnostnega gospodarstva, torej za obliko gospodarjenja in rabe regionalnih potencialov, pri kateri se ti potenciali ohranijo in ekološki potencialni faktorji niso ogroženi. Izvršena sprememba vrednot tako ni le vzrok, temveč tudi predpostavka za uspešen praktičen prenos koncepta, pri katerem je potreben popoln miselni preobrat, s katerim je varstvu okolja dana prednost pred gospodarsko rastjo. Uspešen prenos koncepta v gospodarstvo pogojuje dobra regionalizacija, s katero se doseže učinkovitejšo prostorsko povezanost gospodarstva. Raba regionalnih surovin in energetskih potencialov zmanjša uvoz surovin, s čimer se okrepi regionalni gospodarski krogotok (Cramer von Laue, 1997).

Koncept trajnostnega regionalnega razvoja temelji na treh dolgoročnih ciljih, in sicer gospodarski rasti, socialni skladnosti in okoljski skladnosti. Ekonomski cilji so usmerjeni v gospodarsko neodvisnost regije, ki temelji na mobilizaciji regionalnih virov in vzpostavitvi regionalnega gospodarskega kroga. Osredotočenje na endogene moči in krepitev regionalnih kvalifikacijskih in inovacijskih možnosti lahko pri tem regiji omogoči komparativne prednosti. V ekonomskem smislu so pri regionalnem gospodarstvu poudarjeni diverzifikacija, stabilnost in zavarovanost pred krizami, v okviru česar se poskuša izboljšati raba regionalnih virov in dati regionalni proizvodnji nove možnosti na osnovi širše palete proizvodov ter novih poti trženja (Cramer von Laue, 1997; Liberda, 1996).

Socialno-kulturni cilji so usmerjeni predvsem v podpiranje regionalne kulture, regionalnih tradicij in regionalne identitete. S podpiranjem teh ciljev se krepi "šibke" lokacijske faktorje za naselitev podjetij in kvalificirane delovne sile, po drugi strani pa se podpira razvoj regije kot življenjskega prostora (Cramer von Laue, 1997).

Okoljski cilj je vzdrževanje okolja, primerne za življenje. Pri tem gre za združljivost naravnih okoljskih danosti in regionalnega razvoja z upoštevanjem ekoloških potencialov (ibid.).

Kot tak predstavlja trajnostni razvoj idealistično vizijo skupnega gospodarskega oziroma globalnega razvoja, neke vrste nujno utopijo, ki vsebuje navodila za delovanje tako za regije in panoge, kot tudi za posamezna podjetja (Denzler, 1995).

Ena od možnih poti za zagotavljanje trajnostnega razvoja, ki jih priporoča Agenda 21, je spodbujanje turizma, saj je ta v tesni navezavi z okoljem, obenem pa lahko razmeroma hitro vključi nove storitve, ki temeljijo na trajnosti.

Turizem je tudi pomemben motor v regionalnem razvoju podeželskih območij. Omogoča namreč obstoj številnih panog, ki sicer pod pritiskom sprememb, ki jih narekuje vse večja konkurenca, ne bi mogle obstati. Poleg tega omogoča prebivalstvu, da najde delo v svojem okolišu, s čimer se lahko zaustavi beg s podeželja (Zimmer et al., 1996). Nujno je namreč stremeti k temu, da se vključi v razvoj najširši možni krog lokalnega prebivalstva, in obenem zagotoviti, da bodo prebivalci od turistične dejavnosti imeli tudi koristi (Poon, 1999). Zato je treba graditi na prepoznavnosti območja ter na tej podlagi tržiti njegov potencial. V ta namen je treba izvajati celostne promocijske aktivnosti, ki bodo območje ljudem predstavile in vcepile v njihovo zavest.

Prednost turizma pri spodbujanju skladnega regionalnega razvoja je v tem, da izhaja iz lokalnega okolja. Ponudba mora torej predstavljati splet lokalnih/regionalnih danosti in storitev, kar omogoča, da se v celoti izkoristijo potenciali območja. Ker postanejo turistične storitve del celotnih aktivnosti, lahko v marsikaterem pogledu bogatijo tudi ponudbo in oskrbo domicilnega prebivalstva. Gostje namreč v številnih primerih prispevajo k potrebni potrošniški masi. Zato je razvoj turizma dobrodošel predvsem na redkeje poseljenih območjih, saj lahko tam prihod turistov omogoči nastanek ali obstoj določenih storitvenih dejavnosti, kot so trgovine, gostilne ..., ki sicer ne bi mogle preživeti. V prid razvoja turizma govori tudi dejstvo, da del delovnih mest, ki jih turizem zagotavlja, lahko zasedejo manj izobraženi prebivalci (sobarice, trgovci, izdelovalci spominkov, ...). Zato trajnostni turizem podpirajo številne evropske iniciative, ki se večinoma osredotočajo na podeželska in zaščitena območja (Sustainable tourism ..., 2000)

4. Turizem na zavarovanih območjih

V zadnjem času vse bolj narašča povpraševanje po tako imenovanem naravnem in "pustolovskem" turizmu. Razloge lahko iščemo v večji ozavešenosti prebivalstva in zanimanju za naravo, kot tudi v potrebi po uživanju v čimbolj pristnem naravnem okolju. Narasel je tudi pomen ekoturizma, ki naj bi bil na eni strani vir financiranja za ohranjanje biološke raznovrstnosti in kulturne dediščine, na drugi strani pa naj bi prispeval k socialno-ekonomskemu razvoju lokalnega prebivalstva (Tourism, 1998). Vendar se po letu 1990 vse bolj zastavlja vprašanje primernosti spodbujanja turizma na nekaterih zaščitelih, ranljivih območjih, ki postajajo vedno bolj mikavne turistične destinacije, saj so ta območja na naval turistov ponavadi zelo slabo pripravljena (Sustainable tourism ..., 2000). Pri tem je treba opozoriti, da turisti ne prinašajo samo koristi, ampak tudi določene nevšečnosti. Tako lahko množičen obisk turistov poruši krhko ravnotežje v nekaterih najbolj ogroženih ekosistemih, pride do povečanja prometa ter z njim povezanega onesnaževanja in prometnih zastojev, nezanimljiv pa je tudi siceršnji prispevek turistov pri porabi vode in dobrin ter pri proizvodnji odpadkov. Nadalje lahko pomeni grob poseg v prostor tudi različna turistična infrastruktura (hoteli, smučišča ...). V tem primeru je treba vedno preučiti prednosti in slabosti, ki jih razvoj turizma prinaša, odločimo pa se lahko le na podlagi kakovostnih študij, ki bodo obravnavale možne posledice in koristi za vse dejavnike v prostoru.

Želja Slovenije je zaščita čim večjega dela ozemlja, pri čemer naj bi razne oblike zaščite, kot so

nacionalni park, regijski in krajinski parki, zavzemale približno eno tretjino ozemlja. To je sicer hvalevreden cilj, ki pa odpira številna vprašanja, povezana z možnostmi nadaljnega razvoja zaščitelih območij. Različni režimi varovanja okolja namreč strogo omejujejo dejavnosti, ki se na tem območju lahko odvijajo. V tem pogledu se obravnavanim območjem zmanjšuje investicijska privlačnost, in tudi konkurenčnost lokalnega gospodarstva. Na drugi strani pa se na podlagi sistema varovanja ohranja kakovost okolja, s čemer se krepijo številni alternativni razvojni potenciali.

Zasledimo lahko vse močnejše pritiske kapitala, da bi se sistem zaščite zrahljal, kar bi kapitalu omogočilo prodor na ta območja. V tem pogledu se zastavljata dve ključni vprašanji: ali naj prevladajo vrednote zaščite naravnega okolja ali vrednote gospodarske uspešnosti oziroma kako omogočiti zaščitenim območjem in tam živečemu prebivalstvu vire za razvoj, ki bo čim bolj primerljiv možnostim na območjih, ki jih zaščita ne zajema.

Na eni strani prodira neoliberalna logika poslovnežev, ki jim je temeljno vodilo čim večji zaslužek, manjše pa je njihovo razumevanje za vrednote varovanega prostora, na drugi strani pa se pojavlja večje število gibanj, ki se postavljajo v bran neokrnjeni naravi in zagovarjajo čim manjše poseganje vanjo. V tem primeru lahko velikokrat govorimo o konfrontaciji parcialnih in skupinskih interesov, pri čemer tudi lokalno prebivalstvo kaj hitro podleže argumentom ekonomske logike. Slednje je moč razumeti, saj sistem varovanih območij postavlja številne ovire, ki jemljejo lokalnemu razvoju sapo, obenem pa prebivalstvo postavljajo v zapostavljen položaj pri gospodarjenju z njihovim premoženjem.

Možen izhod v takšni situaciji daje turizem, saj je ta lahko uspešna gospodarska panoga, ki izhaja iz danosti okolja, na drugi strani pa ob ustreznem pristopu skrbi za ohranjanje okoljskega ravnotežja.

Turizem je v primerjavi z drugimi dejavnostmi relativno močno odvisen od okolja - to mora biti čisto in varno, da bi lahko privabilo obiskovalce. Prav tako je turizem tudi pomemben uporabnik prostora, saj so skoraj vse turistične aktivnosti tesno navezane nanj - kolesarstvo, pohodništvo, rafting, golf, ribolov ... (Poon, 1999). Prostorski in okoljski motivi so tudi eden od ključnih dejavnikov izbora lokacije, saj kar četrtnino turistov, ki pridejo v Slovenijo, privlačijo naravne zanimivosti, petino spokojnost in počitek ter podnebje 17 % (Horvat, 2004, str. 143). Na ta način lahko sklepamo, da je za velik del gostov naravno okolje in čim večja povezanost z naravo odločilni dejavnik za preživljanje dopusta.

Podobno lahko razberemo tudi iz nemške raziskave, ki kaže na to, da je kar 40 % Nemcev pripravljenih plačati 1• na dan več, če bi to pomagalo pri ohranjanju okolja na njihovi ciljni turistični destinaciji. Nadalje je raziskava pokazala, da je kar za 80 odstotkov anketirancev pri izbiri turistične destinacije pomembna kakovost okolja v ciljnem območju, nezanemarljiv del anketirancev pa pripisuje velik pomen tudi neposrednemu stiku z naravo, obisku naravnih in nacionalnih parkov ter opazovanju živalstva in rastlinstva (Poon, 1999). Slednje je posledica dviga okoljske ozaveščenosti prebivalstva in se vse bolj kaže tudi v porastu ekoturizma, ki ga Agenda 21 pojmuje kot obliko trajnostnega turizma, ki lahko, kadar se nanaša na zaščitena območja, veliko prispeva k varovanju biološke raznovrstnosti, saj teži k minimiziranju vplivov na kulturo in okolje ciljne regije, k izboljšanju dohodkovnega položaja lokalnega prebivalstva in prispeva k financiranju zaščitenej območij (Tourism, 1998).

Želje turistov in potrebe regij in območij lahko najdejo skupni imenovalec v trajnostnem turizmu, ki je "vsaka oblika razvoja ali upravljanja turističnih aktivnosti, ki zagotavljajo dolgoročno zaščito in varovanje naravnih, kulturnih in socialnih virov in prispevanje na pozitiven in primeren način k gospodarski rasti in blagostanju posameznikov, ki živijo in delajo na zavarovanih območjih ali pa ta obiskujejo" (Sustainable tourism ..., 2000, str. 35 in 36). Ob tem mora turistični razvoj upoštevati nosilne sposobnosti okolja, prispevati k ohranjanju in oživljanju/spodbujanju dediščine, stremeti k ohranjanju naravnih virov, vključevanju lokalnega prebivalstva in podpori lokalnemu gospodarstvu. Turizem se mora razvijati na primerno visoki ravni, obenem pa morajo zaščitena območja ostati dosegljiva vsem, saj se le na ta način lahko zagotavlja spoštljiv odnos do okolja in koristi njegova izobraževalna vloga (prim. Sustainable tourism ..., 2000).

5. Turizem kot strategija trajnostnega razvoja v Sloveniji

Načelo trajnosti je v zadnjem času vsaj deklarativno cilj vsakega razvojnega dokumenta, vprašanje pa je, koliko se ta princip pri izvajanju aktivnosti tudi res upošteva. Podobno je stalnica razvojnih programov in strategij tudi razvoj turizma, saj se ta v svetu naraščajoče konkurence kaže kot eden od možnih virov zaslužka. S tem je postal turizem pomemben steber slovenskega razvoja, kar se kaže v vlogi, ki jo ima turizem v Programu ukrepov za pospeševanje konkurenčnosti za obdobje 2002-2006 (2002), Enotnem programskem

dokumentu 2002-2004 (2003), Državnem razvojnem programu (2001), pa tudi vseh regionalnih razvojnih programih.

Na pomen turizma kažejo tudi prizadevanja, ki stremijo k ureditvi turističnega sektorja, pri čemer je temeljni pravni okvir organiziranosti turistične dejavnosti v Sloveniji Zakon o spodbujanju razvoja turizma (Ur. l. RS, št. 2/04). Ta ureja načrtovanje in izvajanje politike spodbujanja razvoja turizma na nacionalni ravni in ravni turističnega območja. Pri tem jasno izpostavlja potrebo po trajnostnem razvoju, saj je ta vključena tako v temeljna načela zakona kot tudi med njegove cilje.

Načelo trajnosti dosledno vpleta v svoja načela in cilje tudi Strategija slovenskega turizma (2002), ki je temeljni dokument načrtovanja turizma na nacionalni ravni. Opredeljuje analizo stanja, turistične trende, konkurenčne prednosti slovenskega turizma, vizijo, strateške cilje in temeljna področja turističnega razvoja, vlogo države, občin, ponudnikov turističnih storitev ter turističnih društev in njihovih zvez pri uresničevanju skupnih strateških ciljev ter temelje politike in ukrepov Vlade Republike Slovenije za spodbujanje razvoja turizma v petletnem obdobju. Koncept trajnostnega razvoja, ki ga strategija uvaja, pomeni, »da turistična ponudba temelji na uravnoteženju gospodarskih, socialnih in okoljskih prvin. Zanj je značilno bogastvo biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot in zgodovinskih posebnosti, ekonomskih in političnih razmer, socialnih ter kulturnih identitet.« (Strategija ..., 2002, str. 4.) Turistična ponudba mora tako ponuditi turistu proizvode in storitve, ki so del uravnoteženega načina življenja ljudi v določenem prostoru (ibid.).

Če lahko z vidika poudarjanja trajnosti ta dokument pohvalimo, tega ne moremo storiti pri ocenjevanju jasnosti in preglednosti njegovih ciljev, motivov in načel. Vse prehitro se namreč lahko izgubimo v njihovem naštevanju, kar ob preobsežnosti dokumenta prispeva k zamegljenosti razvojnih poti slovenskega turizma.

Pomemben dokument spodbujanja razvoja turizma je tudi turistična politika, ki predstavlja temeljni izvedbeni dokument, v katerem Vlada opredeli kratkoročne cilje, ukrepe in aktivnosti za spodbujanje razvoja turizma ter določi obseg sredstev državnega proračuna za te namene. Obenem zariše tudi ključne smernice prihodnjega razvoja.

Na zagotavljanje skladnega razvoja vpliva turistična politika predvsem preko z dvema aktivnostima, in sicer:

- s programi razvojnih spodbud za razvoj novih integralnih turističnih proizvodov, obnovo in izgradnjo nove turistične infrastrukture in

urbanistično urejanje prostora za razvojne potrebe turizma,

- s programi za krepitev trajnostnega turističnega razvoja na področju ekološkega informiranja, izobraževanja, osveščanja, varovanja, izboljševanja kakovosti okolja (Turistična politika za leto 2003 z usmeritvami za leto 2004, 2003).

Drugi sklop aktivnosti je poskus vplivati na ozaveščenost ljudi in s tem posledično na manjše pritiske na okolje, prvi sklop pa predvideva dejanske posege v prostor, ki so v primeru obsežnejše turistične infrastrukture, kot so smučarski centri, turistična naselja, igrišča za golf in podobno, velikokrat huda obremenitev za okolje. Znotraj izvedbenega dokumenta se tudi kaže, da so vendarle primarni ekonomski cilji, saj pri številčnem ovrednotenju posameznih ciljev ni podan noben kazalnik, ki bi kazal na stopnjo trajnosti oziroma uspešnost trajnostnega razvoja (prim. Turistična politika za leto 2004 z usmeritvami za leto 2005, 2004).

Da bi dodatno preverili skladnost turističnih projektov z načeli trajnostnega regionalnega razvoja ter njihovo primernost za pospeševanje razvoja na podeželju in na zaščitenih območjih, smo medsebojno primerjali projekte s področja turizma, ki jih je moč izluščiti iz informacijskega sistema Javne agencije Republike Slovenije za regionalni razvoj (ISARR) za obdobje od 2002 dalje. Zasledili smo 75 različnih projektov, ki jim lahko pripišemo oznako turistični, kamor prištevamo tudi nekatere projekte s področja rekreacije in kulture. Od vseh projektov jih je bilo kar 43 umeščenih v podeželsko okolje, 7 v mestno, preostalih 25 pa je zajemalo tako mestna kot podeželska območja. Vendar pa lokacija investicije ne opredeljuje samih aktivnosti, saj so te na vseh območjih razmeroma podobne, izjema so le tiste, ki se nanašajo izključno na podeželski prostor - na primer vinske turistične ceste.

Projekte lahko glede na vrsto financiranih aktivnosti in zastavljenih ciljev razdelimo v štiri skupine, in sicer:

- izgradnja turistične infrastrukture (gradnja hotelov, bazenov, žižnic, ...) - 28 projektov;
- priprava načrtov in razvojnih programov - 2 projekta;
- projekti celostne turistične ponudbe in priprava tematskih poti - 36 projektov;
- vzpostavitev turističnih centrov in organizacijskih struktur - 9 projektov.

Izmed obravnavanih projektov je približno polovica takih, ki imajo elemente trajnostnega razvoja, kamor smo šteli tiste aktivnosti, ki so tesno

vezane na okolje in prostorske sestavine določenega območja in le-tega s svojim izvajanjem ne razvrednotijo. S tega vidika smo iz te skupine projektov izključili vse tiste, ki se nanašajo na gradnjo in širitev turistične infrastrukture, saj to velikokrat pomeni grob poseg v okolje.

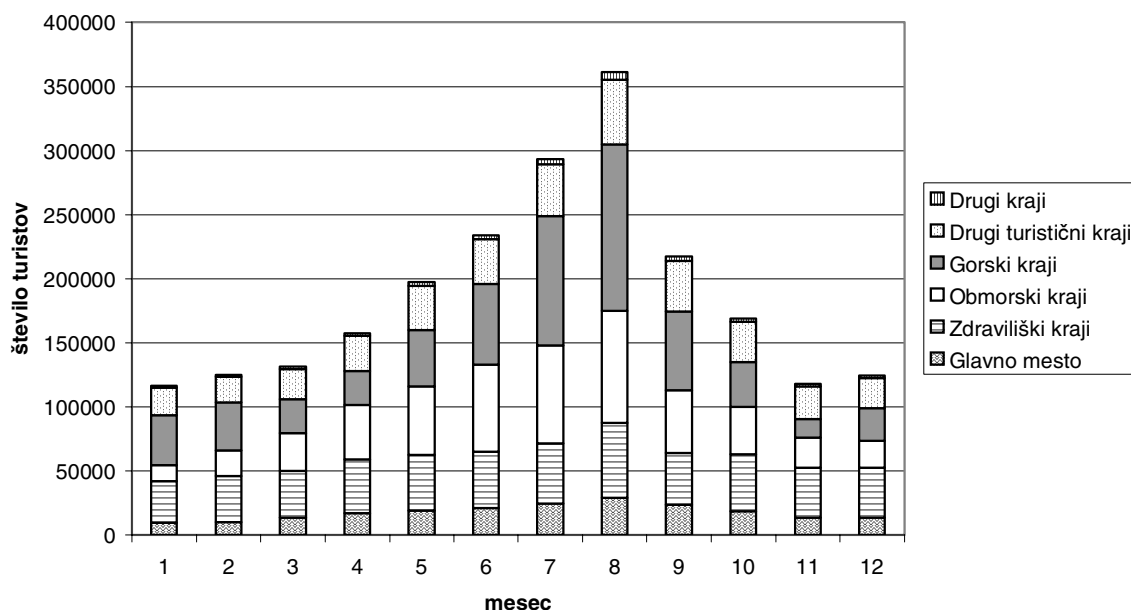
Nadalje je možno izluščiti pet projektov, ki imajo izrazite poudarke na ekoloških vsebinah. Mednje štejemo razvoj in uvajanje omrežja ekoloških turističnih centrov in projekte, ki so tesno vezani na določeno naravno okolje oziroma specifične ekosisteme - na primer Škocjanski zatok - učilnica v naravi za vsakogar. Po našem mnenju je to število prenizko, še posebej, če ga primerjamo s številom projektov izgradnje turistične infrastrukture, ki v številnih primerih pomeni nasprotje trajnostnemu turizmu oziroma njegovim okoljskim vidikom.

Zanimiva je tudi prostorska razdelitev projektov, saj jih je večina skoncentrirana v Savinjski, Pomurski in Obalno-kraški regiji, le izjemoma pa se pojavljajo v JV Sloveniji, Notranjsko-kraški in Osrednjeslovenski regiji.

K spodbujanju turizma na podeželju lahko prištevamo tudi sredstva Sapard, ki v okviru ukrepa 3 podpira diverzifikacijo slovenskih kmetij. Teh projektov je bilo v letu 2004 88, vsi pa se nanašajo na izboljšanje turistične ponudbe in prilagoditev kmečkih gospodarstev turistični dejavnosti. Njihovo veliko število pomeni zaželeno razpršitev nastanitvenih zmogljivosti in možnost dodatnega zaslužka zasebnih vlagateljev, vendar je obenem tudi zavajajoče, saj so to praviloma manjše investicije in so vse skupaj v vrednosti enega malo večjega projekta. Zato je treba težiti k nadaljnjemu spodbujanju tovrstne diverzifikacije, za katero pa je treba nameniti tudi več sredstev.

Opravljen pregled izvajanih projektov nas napeljuje na sklep, da se na primeru trajnostnega turizma pojavlja znana zgodba o razkoraku med željami in cilji strateških dokumentov ter med realnim stanjem in rezultati izvedenih aktivnosti v realnosti. V tak razkorak vodijo nekateri objektivni razlogi ali boljše rečeno dejstva, kot so sezonskost turizma, ki je pogojena z letnimi dopusti turistov (primer slika 3), ali pa koncentracija turistov v posameznih turističnih krajih, kar je deloma rezultat privlačnosti teh krajev, v nekaterih primerih pa tudi posledica odločitev in vlaganj v preteklosti. Slednje se lepo kaže v razporeditvi nastanitvenih zmogljivosti, saj se nahaja v Piranu, Brežicah, Kranjski Gori, Ljubljani, Izoli, Moravskih toplicah, Podčetrtku, Koprju, Rogaški Slatini in na Bledu kar polovica stalnih ležišč (Strategija ..., 2002).

Slika 3: Prihodi turistov po vrsti krajev in po mesecih v letu 2003

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2004.

Velikokrat je razkorak med željami in realnostjo tudi posledica neizvajanja zastavljenih strategij in dokumentov ali pa posledica premajhne koordinacije različnih ukrepov s področja gospodarstva, sociale in naravovarstva, ki bi skupaj lahko vodili k zagotavljanju trajnostnega razvoja. Opozoriti je treba tudi na nizko angažiranost prebivalstva, saj je slovenski turizem vse preveč prepuščen velikim podjetjem, manj pa je razpršene turistične ponudbe pri manjših turističnih ponudnikih.

6. Sklep

Slovenija se lahko pohvali s številnimi naravnimi lepotami, pa tudi grajeno in kulturno dediščino, kar bi lahko s pridom izkoristili. Vendar je pri tem treba dosledno upoštevati omejitve, ki nam jih daje narava, da ne bi z grobimi posegi razvrednotili naravnega okolja in s tem zmanjšali turističnih potencialov posamezne pokrajine.

Slovenski razvojni dokumenti relativno dobro sledijo smernicam v razvoju turizma, ki gredo v smeri zagotavljanja trajnostnega razvoja, kot ga opredeljuje Agenda 21. Nekoliko drugače je pri udeležanju želja v praksi, kjer prihaja na eni strani do časovne (sezonskost) in prostorske koncentracije turistov (množični obisk posameznih turističnih krajev), na drugi pa do močne prevlade posameznih turističnih gigantov (HIT, Kompas MTS, Kompas d.d., Casino Portorož, Terme Maribor, Krka Zdravilišča, Terme Čatež, Globtour, GH

Palace, Unior Turizem, Hoteli Bernardin, Zdravilišče Radenci, Zdravilišče Moravske Toplice, GH Union), namesto da bi turizem potekal v okviru manjših in okolju prijaznejših družinskih hotelov, kmečkih turizmov ali manjših turističnih podjetij.

Ob pomanjkanju ustreznih strategij razvoja se kaže turizem kot ena največjih priložnosti za razvoj slovenskih regij. Pri tem pridejo v poštev vsa območja - podeželska, obmejna ..., če le niso okoljsko degradirana in če le imajo kaj ponuditi.

Ponudba mora temeljiti na regionalnih danosti, še posebej zaželeno pa je udeležba lokalnega prebivalstva, saj ob primerni vključenosti tega postane turistični proizvod celotna regija. S tem turizem preraste v ključno regionalno razvojno paradigmo, pri izvajanju katere je, da bi zadostili temeljnemu načelom trajnosti, potrebno (Sustainable tourism ..., 2000):

- oceniti lokalne vire, priznati omejitve okolja in izbrati primerno obliko turizma,
- upoštevati dosedanje usmeritve in plane, ter trajnostni turizem vpeljati kot njihov sestavni del,
- dobro proučiti potencialna območja za turizem in ga čim bolj prilagoditi razmeram,
- upoštevati in spremljati ranljivost območij,
- proučiti segment turistov, ki zahajajo na to območje,
- realno oceniti turistični potencial - kdo so potencialni turisti in koliko jih lahko pričakujemo,

- upoštevati omejitve okolja in glede na to določiti, kakšna vrsta in koliko turistov je sprejemljivih,
- vključiti čim večje število lokalnih partnerjev,
- ozaveščati in vključevati lokalno prebivalstvo in oblikovalce lokalnega javnega mnenja (npr. medije, gospodarske zbornice, civilne iniciative).

Obenem je potrebno težiti k izboljšanju ponudbe, ki naj temelji na tradicionalnih in lokalnih produktih, a hkrati vključuje nove elemente, ki turistično ponudbo bogatijo in dvigajo na višjo kakovostno raven, hkrati pa ne izkrivljajo tradicionalnih vrednot in podobe območja. V tem oziru lahko veliko storimo s podporo diverzifikacije slovenskih kmetij, v največji možni meri pa se je potrebno izogibati projektom, ki naravne vire izčrpavajo ali presegajo regeneracijske sposobnosti okolja.

Več je treba storiti tudi na področju turistične promocije in ustvariti takšno podobo Slovenije, ki bo privabljala številne turiste ter jih vzpodbudila k temu, da pridejo k nam za dalj časa in se k nam vedno znova tudi vračajo. Pri tem je potrebna dejavna vloga tako države kot tudi regionalnih in lokalnih skupnosti, nosilci turističnega razvoja pa morajo biti tudi številni posamezniki, če le želimo upravičiti geslo, da smo turizem ljudje.

Zelo pomembno za razvoj turizma je tudi večanje ponudbe nizkocenovnih letalskih prevoznikov, pri čemer bi morala država odigrati vidnejšo vlogo in slednje privabiti na vsa tri slovenska mednarodna letališča. Prav tako bi morala država podpirati dejavnosti številnih organizacij (kulturnih, športnih, znanstvenih združenj), ki zajemajo elemente turistične ponudbe (koncerti, športne prireditve, kongresi). Tovrstne aktivnosti namreč z množičnim obiskom polnijo blagajne številnih podjetij, če je le ponudba dovolj privlačna.

Kot že rečeno, je turizem izvrstna priložnost za razvoj vseh slovenskih območij, a je obenem tudi nujno, da dosledno upošteva naravne omejitve in na ta način zagotavlja trajnost in harmoničen razvoj v sozvočju ljudi in narave. Zato je potrebno še veliko storiti, obenem pa zagotoviti takšno rabo tal, ki bo slovenske pokrajine še naprej ohranjala privlačne in vredne obiske.

Viri in literatura

Agenda 21. 1992, Rio de Janeiro, United Nations, 351 str.

Community measures affecting Tourism (1997/99). 2001, Brussels, Commission of the European Communities, 32 str.

Cramer von Laue, O., 1997. Regionalentwicklung in Biosphärenreservat Rhön im Spannungsfeld zwischen Bevölkerung und Experten. Frankfurter geographische Hefie, -, 62, Frankfurt am Main, str. 7-135.

Denzler, S., 1995. Ansätze von Schweizer Reiseveranstaltern für einen umwelt-verträglichen Tourismus in die Dritte Welt - eine Beitrag zur Umsetzung der Konzeption einer nachhaltigen Entwicklung. V: Ansätze für eine nachhaltige Regionalentwicklung mit Tourismus. Berlin, Freie Universität Berlin. (Berichte und Materialien, 14, str. 41-52.)

Državni razvojni program 2001-2006. 2001, Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za gospodarstvo, 248 str.

Enotni programski dokument 2002-2004. 2003, Ljubljana, Vlada republike Slovenije, 282 str.

European tourism: new partnerships for jobs. Report of the High Level Group on Tourism and Employment. 1998. Dostopno na: europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism-publications/documents/hlgreport_en.pdf (7. 10. 2005).

Facts and figures about European tourism. Dostopno na: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm#factsandfigures> (7. 10. 2005)

Horvat, U., 2004. Tourism in Slovenia. V: Orožen Adamič, M., ur., 2004. Slovenia a Geographical Overview, Ljubljana, ZGDS in Založba ZRC, str. 141-146.

ISARR - Informacijski sistem Javne agencije RS za regionalni razvoj - izpisi z dne 20. 6. 2005.

Liberda, E., 1996. Regionalentwicklung in Grenzregionen: Eine Euregio als Regionalentwicklungsstrategie? V: Münchener geographische Hefte, 74, str. 124.

Outside Favourite. 2005, The Guardian, 10. 9. 2005, dostopno na: <http://travel.guardian.co.uk/cities/story/0,7450,1566468,00.html> (7. 10. 2005)

Poon, A., 1999. The meaning of sustainable development. The Courier, št. 175, maj-junij 1999.

Program ukrepov za pospeševanje podjetništva in konkurenčnosti za obdobje 2002 - 2006. Ministrstvo za gospodarstvo, dostopno na: http://www.mg-rs.si/datoteke/turizem/ukrepi_pk_slo.pdf (3. 10. 2005).

Rouam, C., 1999. European Hearing on Instruments Favouring Sustainable Tourism and Green Purchasing, April 19-20, 1999 Athens, Greece.

Statistični letopis Republike Slovenije 2004. 2004, Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije, 650 str.

Strategija slovenskega turizma 2002-2006. 2002, Ljubljana, Vlada Republike Slovenije, Ministrstvo za gospodarstvo,

Sustainable tourism and Natura 2000 : Guidelines, initiatives and good practices in Europe. Final Publication, Vol. I. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2001, 63 str.

Tourism, conservation and farmers : Possibilities and limitations of ecotourism promotion in livelihood systems. 1998, Eschborn, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, 35 str.

Turistična politika za leto 2003 z usmeritvami za leto 2004. 2003, Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za gospodarstvo, dostopno na: http://www.mg-rs.si/datoteke/turizem/turisticna_politika_2003.pdf (3. 10. 2005).

Turistična politika za leto 2004 z usmeritvami za leto 2005. 2004, Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za gospodarstvo, dostopno na: http://www.mg-rs.si/turizem/turisticna_politika_za_2004_z_usmeritvami_za_2005.doc (3. 10. 2005).

Zakon o spodbujanju razvoja turizma. 2004, Uradni list RS, 2, str. 207-216.

Zimmer, P.; Grassmann, S.; Champetier, Y.; de Borchgrave, C.; Hildwein-Scheele, A.; Janot, J.-L., 1996. Situationsanalyse des Tourismuspotentials einer Region, dostopno na: <http://www.turismrural.ro/pdf/Situationsanalyse%20des%20Tourismus%20potentials%20einer%20Region.pdf> (1. 9. 2005)

Ključne besede: turizem, trajnostni razvoj, regionalni razvoj, Slovenija, zavarovana območja, ekonomska geografija

Key words: tourism, sustainable development, regional development, Slovenia, protected areas, economic geography